

ФІНАНСОВІ ТА ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Шикіна Н. А., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна
e-mail: shykina_nataliya@ukr.net
ORCID ID: 0009-0001-7996-2389

Анотація. Стаття присвячена дослідженню основних тенденцій у солідарній системі пенсійного забезпечення України, збільшення розриву між власними доходами Пенсійного фонду України та реальними обсягами необхідних коштів, які кожного року протягом тривалого періоду часу покриваються за рахунок надходжень із державного бюджету. Мета дослідження полягає у розкритті системних причин недостатності власних доходів Пенсійного фонду, які створюють реальні підстави для подальшого пошуку альтернатив державному пенсійному забезпеченню та розвитку ринку недержавного пенсійного страхування. Проаналізовано рівень навантаження на Державний бюджет України з боку ПФУ шляхом оцінки обсягів фінансування пенсійних програм із Державного бюджету України та їх частки у складі дефіциту Державного бюджету України. Відстежено зміни коефіцієнта заміщення у пенсійній системі України, коефіцієнта фінансової підтримки людей пенсійного віку, а також середнього розміру пенсій за віком та розподіл пенсіонерів за видами та розмірами призначених пенсій з позицій оцінки достатності рівня пенсійного забезпечення в Україні. Доведено необхідність подальшого розвитку системи недержавного пенсійного страхування як основної альтернативи солідарній системі пенсійного забезпечення в Україні.

Ключові слова: пенсійний фонд, державний бюджет, кількість пенсіонерів, коефіцієнт заміщення.

FINANCIAL AND DEMOGRAPHIC PROBLEMS OF PENSION PROVISIONING IN UKRAINE

Shykina Nataliya, PhD in Economics, Assistant Professor of the Department of Finance, Odesa National Economic University, Odesa, Ukraine
e-mail: shykina_nataliya@ukr.net
ORCID ID: 0009-0001-7996-2389

Abstract. The inadequacy of the Pension Fund of Ukraine's own income, which for a long period of time is compensated by state budget funds, not only contributes to the increase in the state budget deficit, but also creates the prerequisites for the further search for alternatives to state pension provision and the development of the non-state pension insurance system, which in turn requires a higher level of income of Ukrainian citizens, as well as an increase in their level of financial literacy. This article examines the primary trends within Ukraine's solidarity pension system, highlighting the widening disparity between the Pension Fund of Ukraine's own income and the actual required funds, which are annually covered over an extended period through state budget allocations. The study aims to uncover the systemic causes of the Pension Fund's income insufficiency, prompting a search for alternatives to state pension provision and the expansion of the non-state pension insurance market. Analysis of the burden on Ukraine's State Budget by the Pension Fund involved assessing pension program funding from the State Budget and its contribution to the budget deficit. It reveals a consistent annual increase in State Budget allocations to compensate for the Pension Fund's income shortfall. Additionally, the study tracks changes in the replacement rate within Ukraine's pension system, the financial support rate for retirees, and the average pension amounts by age, along with the distribution of pensioners based on pension types and amounts to assess the adequacy of pension provision in Ukraine. Notably, the study disproves the notion that increased State Budget funding for the Pension Fund results from excessive financial provision for pensioners. The assessment of the financial support coefficient for retirees, derived from the ratio of employed population to pensioners, offers insights into the state's demographic burden. Utilizing this coefficient provides a more realistic understanding, considering both the employed population and those reaching retirement age who aren't classified as elderly. Furthermore, the article argues for the Pension System's reliance on additional funding, particularly from the State Budget's revenue section, and advocates for the continued development of the non-state pension insurance system as the primary alternative to the current solidarity pension system in Ukraine.

Key words: pension fund, national budget, number of pensioners, replacement rate.

JEL Classification: G230, E620.

Постановка проблеми. Недостатність власних доходів Пенсійного фонду України, яка протягом тривалого періоду часу компенсується за рахунок коштів державного бюджету, не тільки сприяє збільшенню дефіциту державного бюджету, але й створює передумови

для подальшого пошуку альтернатив державному пенсійному забезпеченню та розвитку системи недержавного пенсійного страхування, яке зі свого боку потребує більш високого рівня доходів громадян України, а також підвищення рівня їхньої фінансової грамотності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомим внеском у дослідження на сучасному етапі проблем недосконалості солідарної системи пенсійного забезпечення в Україні та у багатьох країнах світу є роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Доцільно звернути увагу на праці О. Вишневської, Л. Лояк, Ю. Скулиш, В. Фатхутдінова, І. Чугунова, А. Гассель, М. Начик та інших. Кожна наукова праця розкриває проблему пенсійного забезпечення на сучасному етапі під тим чи іншим кутом зору, але водночас залишає достатній простір для подальших досліджень.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Серед великої кількості проблем, які обумовлюють недосконалість солідарної системи пенсійного забезпечення в Україні на сучасному етапі, найбільш вагоме місце займають саме фінансові та демографічні проблеми. Низький рівень доходів переважної більшості громадян України та демографічний спад, який спостерігається вже протягом досить тривалого періоду часу, стали ще значнішими проблемами після повномасштабної російської агресії у лютому 2022 року. Зростання навантаження на сферу державних фінансів в частині дофінансування Пенсійного фонду України потребує подальших наукових досліджень у цьому напрямку та відповідних системних змін.

Мета дослідження. Мета дослідження – аналіз основних тенденцій та змін, які притаманні солідарній системі пенсійного забезпечення в Україні, як передумов пошуку та розвитку альтернатив державному пенсійному забезпеченню.

Основний матеріал. Закон України «Про пенсійне забезпечення» відповідно до Конституції України «гарантує всім непрацездатним громадянам України право на матеріальне забезпечення за рахунок суспільних фондів споживання шляхом надання трудових і соціальних пенсій» [1, 2]. Задекларовані гарантії забезпечення непрацездатних громадян України з одного боку є елементом реалізації соціального захисту населення, а з іншого (особливо, коли мова йде про перший рівень пенсійного забезпечення) – результатом дії досить складного механізму солідарної системи пенсійного забезпечення.

Складність реалізації такого механізму в Україні, який вже друге століття реалізується у багатьох країнах світу, дуже легко відстежується за деякими фінансовими показниками діяльності Пенсійного фонду України (табл. 1).

Таблиця 1.

Фінансові показники діяльності Пенсійного фонду України, 2005-2022 рр. (вибірково)

Індикатори	2011	2013	2015	2017	2019	2020	2021	2022
Фінансування пенсійних програм з Державного бюджету України, млрд. грн.	58,3	83,2	94,8	133,5	181,8	180,7	174,7	209,3
Кількість пенсіонерів, млн. осіб ¹	13,7	13,5	12,1	11,9	11,34	11,21	10,94	10,77
Власні доходи ПФУ, млрд. грн.	139,1	166,9	169,9	158,9	241,8	281,8	334,2	403,9
Середній розмір пенсій за віком, грн.	1151	1471	1573	1808	3019,6	3410,6	3915,8	4437,5

¹ Кількість пенсіонерів та середній розмір пенсій за віком станом на 1 жовтня відповідного року

Джерело: складено авторкою за матеріалами [3, 4, 5]

Серед зазначених показників доцільно визначити три напрями, які потребують додаткової уваги:

– достатність власних доходів ПФУ;

– навантаження на Державний бюджет України з боку ПФУ;
 – оцінка середнього розміру пенсій за віком та розподіл пенсіонерів за видами і розмірами призначених пенсій.

Треба зазначити, що за період з 2005 по 2022 роки щорічні надходження власних доходів ПФУ збільшились майже у 9,5 разів (з 42,7 млрд. грн. до 403,9 млрд. грн.). У 2007, 2008, 2016 та 2022 роках мало місце перевиконання запланованих показників щодо власних надходжень ПФУ. Найбільше недовиконання по власних доходах відносно запланованих показників спостерігалось у 2009 та 2011 роках і становило 10,4% та 7,4% відповідно. Але незалежно від результатів виконання планових показників щодо власних доходів ПФУ, починаючи з 2005 року, спостерігається практично щорічне збільшення відносно попереднього року обсягів фінансування пенсійних програм з Державного бюджету України. Так покривається нестача власних доходів ПФУ, чим створюється надмірне навантаження на Державний бюджет України [3, 4, 5].

Таблиця 2.

Показники фінансового навантаження на Державний бюджет України з боку ПФУ (вибірково)

Індикатори	2013	2015	2017	2019	2020	2021	2022
Доходи Державного бюджету України, млрд. грн.	339,2	534,7	793,4	998,3	1076,2	1296,9	1787,1
Темпи зростання доходів Державного бюджету України, % (до попереднього періоду)	107,8	157,6	148,4	125,8	107,8	120,5	137,8
Фінансування пенсійних програм з Державного бюджету України, млрд. грн.	83,2	94,8	133,5	181,8	180,7	174,7	209,3
Частка обсягів фінансування пенсійних програм з Державного бюджету України у доходах Державного бюджету, %	24,5	17,7	16,8	18,2	16,8	13,5	11,7
Темпи зростання обсягів фінансування пенсійних програм з Державного бюджету України, % (до попереднього періоду)	142,7	113,9	140,8	136,2	99,4	96,7	119,8
Дефіцит Державного бюджету України, млрд. грн.	64,7	45,2	47,9	80,9	217,6	198,8	914,7
Частка обсягів фінансування пенсійних програм з Державного бюджету України у дефіциті Державного бюджету, %	128,6	209,7	278,7	224,7	83,0	87,9	22,3

Джерело: складено авторкою за матеріалами [3, 4, 5]

Але найбільш показовою є частка обсягів фінансування пенсійних програм з державного бюджету у дефіциті Державного бюджету України. Тільки у 2020, 2021 та 2022 роках цей показник становив менше 100%. Це було пов'язано не зі зменшенням обсягів фінансування ПФУ з Державного бюджету України (суттєве зростання цього показника спостерігається, починаючи з 2019 року), а зі значним збільшенням дефіциту Державного бюджету України, починаючи з 2020 року. Певною мірою така ситуація була обумовлена початком пандемії COVID-19, а також початком повномасштабної агресії російської федерації проти України 24 лютого 2022 року. Всі ж розглянуті попередні періоди відповідно до отриманих показників характеризувались значним перевищенням обсягів фінансування пенсійних програм з

державного бюджету над дефіцитом Державного бюджету України.

Незважаючи на те, що з кожним наступним періодом власні доходи ПФУ збільшуються, а кількість пенсіонерів зменшується, потреба у фінансуванні пенсійних програм з Державного бюджету України з кожним роком зростає, що є наслідком невідповідності обсягів власних доходів ПФУ сучасним потребам щодо пенсійного забезпечення.

Така ситуація може спостерігатись у двох випадках: або має місце надмірне фінансове забезпечення пенсіонерів України, або існує інша причина, можливо, більш складна та системна. Чи є надмірним фінансове забезпечення пенсіонерів України досить легко відстежити при порівнянні розміру пенсій з розміром прожиткового мінімуму. Розглянемо питому вагу пенсіонерів за розмірами призначених місячних пенсій у загальній їх чисельності та порівняємо ці пенсійні виплати з прожитковим мінімумом (табл. 3).

Станом на 01.01.2022 року 1448006 осіб (тобто 13,4% від загальної кількості пенсіонерів) отримували пенсії менші за прожитковий мінімум. Індиксація пенсій та поетапне їх збільшення сприяло тому, що станом на 01.01.2023 року цей показник зменшився до 69268 осіб (відповідно до 0,6% від загальної кількості пенсіонерів).

Таблиця 3

Питома вага пенсіонерів за розмірами призначених місячних пенсій у загальній їх чисельності в Україні

Індикатори	Розмір пенсійної виплати					
	До 2000 грн.	Від 2001 до 3000 грн.	Від 3001 до 4000 грн.	Від 4001 до 5000 грн.	Від 5001 до 10000 грн.	Понад 10000 грн.
Станом на 01.01.2022 р.						
Кількість осіб, у % від загальної чисельності	13,4%	35,6%	21,2%	9,7%	15,4%	4,7%
Середній розмір пенсії (по діапазону пенсійної виплати), грн.	1896,3	2467,4	3463,7	4445,3	6713,8	13965,8
Станом на 01.01.2023 р.						
Кількість осіб, у % від загальної чисельності	0,6%	38,1%	23,5%	11,4%	19,1%	7,3%
Середній розмір пенсії (по діапазону пенсійної виплати), грн.	1209,2	2443,6	3470,2	4457,9	6776,3	14676,0

Джерело: складено авторкою за матеріалами [4, 7, 9]

Але враховуючи те, що розмір прожиткового мінімуму на відповідний період складно назвати навіть задовільним, то реальна кількість осіб, які потребують збільшення пенсійних виплат, суттєво перевищує зазначені показники. Тим більше, що з наступної групи відповідно до розміру пенсійних виплат, а саме від 2001 грн. до 3000 грн., певний відсоток пенсіонерів отримував пенсії, які менші за прожитковий мінімум. Реально тільки пенсійні виплати, які перевищують 10000 грн. (це 511396 осіб – 4,7% станом на 01.01.2022 р. та 776326 осіб – 7,3% станом на 01.01.2023 р.), можна вважати такими, що певною мірою відповідають сучасним потребам.

Щоб уникнути суб'єктивного несприйняття пенсійних виплат, що менші 10000 грн. на місяць, доцільно проаналізувати коефіцієнт заміщення у пенсійній системі України та

оцінити, яка саме частка середньомісячної заробітної плати покривається середньою (за рік) пенсією, та чи адекватна така пенсія середньостатистичним потребам, та чи здатна вона забезпечити людей пенсійного віку від загрози злиденності (табл. 4).

Таблиця 4

Коефіцієнт заміщення у пенсійній системі України

Рік	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Середня заробітна плата, грн.	735,6	928,8	1197,9	1574,0	1650,4	1982,6	2370,5	2753,0	2979
Середня пенсія, грн.	316,2	406,8	478,4	776,0	934,3	1032,6	1151,9	1253,3	1470
Коефіцієнт заміщення, %	43,0	43,8	39,9	49,3	56,6	52,1	48,6	45,5	49,4
Рік	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Середня заробітна плата, грн.	3149	3661	4482	6273	7810	9205	10340	12993	13376
Середня пенсія, грн.	1526	1581	1699	1828	2479	2645	3082	3507	3991
Коефіцієнт заміщення, %	48,5	43,2	37,9	29,1	31,7	28,7	29,8	27,0	29,8

Джерело: складено авторкою за матеріалами [3, 4]

Починаючи з 2003 року спостерігалось поступове зростання (з певним просіданням у 2007 році) коефіцієнта заміщення (показника, який характеризує середній за рік рівень пенсійного забезпечення відносно до середньої заробітної плати економічно активного населення) та у 2009 році його значення досягло свого максимуму у 56,6%. У 2010 році починається поступове зменшення коефіцієнта заміщення (з мінімальним значенням у 2021 році на рівні 27,0%) та у 2022 році воно вже дорівнює 29,8%. Тобто за результатами 2022 року середня за рік пенсія лише приблизно на 30% покриває середньомісячну заробітну плату. Традиційно саме цей показник використовується для оцінки ефективності функціонування пенсійної системи та рівня достатності фінансування застрахованих осіб. Відповідно до рекомендацій Міжнародної організації праці цей показник має бути вище 45% втраченого заробітку, щоб забезпечити умовно достатній рівень забезпечення людини пенсійного віку [8].

Отже, можна стверджувати, що щорічне зростання обсягів фінансування ПФУ з доходної частини Державного бюджету не обумовлено надмірним фінансовим забезпеченням пенсіонерів, а невідповідність обсягів власних доходів ПФУ сучасним потребам щодо пенсійного забезпечення осіб пенсійного віку обумовлена іншими причинами.

Враховуючи те, що солідарна система пенсійного забезпечення була запроваджена і тривалий час у багатьох країнах світу спрацьовувала саме в умовах «бейбі буму», доцільно вкотре дослідити демографічні зміни в Україні, особливо у частині співвідношення кількості зайнятого населення та осіб пенсійного віку. Традиційно для оцінки демоекономічного навантаження на державу розраховується співвідношення кількості економічно активного населення працездатного віку до кількості людей похилого віку – коефіцієнт потенційної підтримки літніх людей [9]. Враховуючи те, що цей коефіцієнт несе в собі більше демографічно-економічної інформації, його можна трансформувати у коефіцієнт фінансової підтримки людей пенсійного віку, розраховуючи співвідношення кількості зайнятого населення до кількості пенсіонерів, та використовувати його для оцінки демофінансового навантаження на державу.

Використання коефіцієнта фінансової підтримки людей пенсійного віку дозволить

отримувати більш реалістичну фінансову інформацію з урахуванням кількості зайнятого населення та кількості людей, які вже досягли пенсійного віку, але не належать до категорії осіб похилого віку (особи, які отримують пенсію з інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника, соціальну пенсію, за вислугу років, пенсії військовослужбовців, довічне грошове утримання суддів тощо)(табл. 5).

Таблиця 5

Коефіцієнт фінансової підтримки людей пенсійного віку

Індикатори	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Зайняте населення, млн. осіб	20,16	20,30	20,68	20,73	20,90	20,97	20,19	20,27	20,32	19,26
Кількість пенсіонерів, млн. осіб	14,37	14,34	14,06	14,05	13,93	13,81	13,74	13,72	13,30	13,82
Співвідношення зайнятого населення до осіб пенсійного віку, разів	1,40	1,42	1,47	1,48	1,52	1,52	1,48	1,48	1,53	1,39
Індикатори	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Зайняте населення, млн. осіб	19,31	18,07	16,44	16,27	16,15	16,36	16,57	15,91	15,61	-
Кількість пенсіонерів, млн. осіб	13,63	13,53	12,14	12,29	11,95	11,72	11,47	11,33	11,13	10,84
Співвідношення зайнятого населення до осіб пенсійного віку, разів	1,42	1,34	1,34	1,32	1,35	1,40	1,44	1,40	1,40	-

Джерело: складено авторкою за матеріалами [3, 4]

Середнє значення «Співвідношення зайнятого населення до осіб пенсійного віку, разів» за період 2003 - 2021 роки дорівнює 1,42. Не можна не звернути уваги, що у 2003 році цей показник вже перебував на досить низькому рівні та становив лише 1,40. Його незначне зростання, яке спостерігалось у 2007, 2008 та 2011 роках (з перевищенням 1,5) суттєво на стан пенсійного забезпечення не вплинуло, обсяги фінансування Пенсійного фонду з Державного бюджету продовжували зростати так само, як і за період 2013-2017 років, коли цей показник не перевищував 1,4. Ця динаміка демонструє довоєнний стан та очікувано буде ще більш деструктивною (особливо демографічно), враховуючи жахливі наслідки військової агресії російської федерації проти України, яка розпочалась ще у 2014 році та набула свого апогею 22 лютого 2022 року. Проте процес старіння нації, обумовлений зменшенням рівня народжуваності, виїздом на постійне місце проживання у більш економічно розвинені країни, а також трудовою та навчальною міграціями, почав простежуватись задовго до початку війни.

Висновки. Залежність Пенсійної системи України від додаткових обсягів фінансування, особливо від надходжень із дохідної частини Державного бюджету України, старіння нації (навіть без урахування економічних, фінансових та демографічних наслідків війни, які станом на березень 2024 року ще рано оцінювати повною мірою), а також загальні тенденції щодо рівня забезпечення людей пенсійного віку створюють достатні передумови для подальшого розвитку недержавного пенсійного страхування, яке зі свого боку потребує не тільки відповідної фінансової грамотності та обізнаності у необхідності накопичення власних фінансових ресурсів як альтернативи державному пенсійному забезпеченню, а

також достатніх обсягів доходів протягом періоду економічної активності, які можуть бути відкладені на майбутні періоди життя.

Список літератури

1. Про пенсійне забезпечення: Закон України, прийнятий Верховною Радою України від 5.11.1991 № 1788-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text> (дата звернення 10.04.2024 р.).
2. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <http://surl.li/txcjm> (дата звернення 10.04.2024 р.).
3. Статистичний збірник: «Бюджет України 2021». URL: https://www.mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2021.pdf (дата звернення 10.04.2024 р.).
4. Пенсійний фонд України. Офіційний сайт. URL: <https://www.pfu.gov.ua/byudzhet/> (дата звернення 10.04.2024 р.).
5. Національний банк України. Офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators> (дата звернення 10.04.2024 р.).
6. Про Державний бюджет України на 2022 рік: Закон України, прийнятий Верховною Радою України від 2 грудня 2021 року № 1928-ІХ . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text> (дата звернення 14.04.2024 р.).
7. Про Державний бюджет України на 2023 рік прийнятий Верховною Радою України від 3 листопада 2022 року № 2710-ІХ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text> (дата звернення 14.04.2024 р.).
8. Конвенція про допомоги по інвалідності, по старості і у зв'язку з втратою годувальника N128 від 29.06.1967. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_326#Text (дата звернення 10.04.2024 р.).
9. Фінансові, соціальні та правові аспекти пенсійної реформи в Україні. Світовий досвід та українські реалії. Центр Разумкова, 2017. 456 с. URL: <https://razumkov.org.ua/uploads/article/2017-PENSII.pdf> (дата звернення 14.04.2024 р.).
10. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021 році. Звіт за результатами дослідження. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf (дата звернення 14.04.2024 р.).
11. Коваль О. П. Реформування солідарної пенсійної системи України. Аналіт. доповідь К: НІСД, 2020. 28 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-10/dopovid-reformuvannya-pensiynoyi-systemy.pdf> (дата звернення 14.04.2024 р.).

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine (1991). Law of Ukraine "On pension provision". Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text> (accessed 10.04.2024). [In Ukrainian].
2. Verkhovna Rada of Ukraine (1996). Constitution of Ukraine. Retrieved from <http://surl.li/txcjm> (accessed 10.04.2024). [In Ukrainian].
3. Statystychnyj zbirnyk: «Biudzheth Ukrainy 2021». [Statistical collection: "Budget of Ukraine 2021"]. Retrieved from https://www.mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2021.pdf (accessed 10.04.2024). [In Ukrainian].
4. Pension Fund of Ukraine (2024). Official site. Retrieved from <https://www.pfu.gov.ua/byudzhet/> (accessed 10.04.2024). [In Ukrainian].
5. National Bank of Ukraine (2024). Official site. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators> (accessed 10.04.2024). [In Ukrainian].
6. Verkhovna Rada of Ukraine (2021). Law of Ukraine "On the State Budget of Ukraine for 2022". Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text> (accessed 14.04.2024). [In Ukrainian].
7. Verkhovna Rada of Ukraine (2022). Law of Ukraine "On the State Budget of Ukraine for 2022". Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text> (accessed 14.04.2024). [In Ukrainian].
8. Convention on Disability, Old Age and Bereavement Assistance (1967). Retrieved from

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_326#Text (accessed 10.04.2024). [In Ukrainian].

9. Finansovi, sotsial'ni ta pravovi aspekty pensijnoi reformy v Ukraini. Svitovyj dosvid ta ukrains'ki realii (2017). Tsentrazumkova. Retrieved from <https://razumkov.org.ua/uploads/article/2017-PENSII.pdf> (accessed 14.04.2024). [In Ukrainian].

10. Financial literacy, financial inclusion and financial well-being in Ukraine in 2021. Retrieved from https://bank.gov.ua/admin/uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf (accessed 14.04.2024). [In Ukrainian].

11. Koval', O. P. (2020). Reformuvannia solidarnoi pensijnoi systemy Ukrainy. K: NISD. Retrieved from <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-10/dopovid-reformuvannya-pensijnoyi-systemy.pdf> (accessed 14.04.2024). [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.06.2024

Прийнята до публікації 15.06.2024